

С. Мирковић, *Макроекономска нестабилност – незапосленост и инфлација*, Годишњак
Правног факултета, година V, 1/2014, стр. 80–97.

УДК/UDC 336.748.12:331.56
DOI: 10.7251/GPFIS1401080M

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Примљен: јул 2014.

Received: July 2014.

Спасенија Мирковић

Општинска Административна служба, Угљевик

МАКРОЕКОНОМСКА НЕСТАБИЛНОСТ – НЕЗАПОСЛЕНОСТ И ИНФЛАЦИЈА

Најизразитији показатељи стабилности сваке националне економије су: економски раст уз стабилне цијене, пуна запосленост и позитиван платни биланс земље. И, обрнуто, опадање економског раста уз стални пораст цијена (инфлација), опадање запослености (раст незапослености), изражени дефицит државног буџета и негативан платни биланс су поуздани показатељи макроекономске нестабилности.

Незапосленост и инфлација привлаче посебну пажњу, утолико прије што су најчешће коришћени као критеријуми успјешности датог економско-социјалног система и економских политика влада. Штавише, многи економисти и политичари за оцјену стварног стања економије и успјешности рада владе користе се „индексом бијезде”, који показује ниво незапослености и инфлације. Истовремено појава стагнације и инфлације („стагфлације”) нов је изазов за економску науку и државну, макроекономску политику.

Кључне ријечи: Макроекономска нестабилност; Незапосленост; Инфлација.

1. УВОД

Повезаност између инфлације и незапослености све чешћи је предмет расправа и размирица међу економистима разних школа и праваца. Оно што није спорно јесте да су инфлација и незапосленост два велика зла у савременим економијама готово свих земаља свијета. Неки економисти сматрају да се незапосленост може „лијечити” инфлацијом. Економисти који се залажу за „лагану инфлацију”, за „еластичну ин-

Спасенија Мирковић, mirkomirko2014@hotmail.com.

флацију” сматрају да је боље инфлација него незапосленост, тј. да је лакше поднијети болест новца, него болест незапослености. Међутим, још није доказано да је обезвређивањем новца отклоњена незапосленост. Напротив, релевантна економска теорија и успјешна пракса борбе против незапослености и инфлације су недвосмислено показали да се макроекономска стабилност у тржишним условима привређивања на дужи рок може постићи само путем повећања производње и продуктивности рада уз стабилну и конвертибилну новчану јединицу.

У економији је погрешна крута подјела на „макро” и „микро” активности, макро и микро управљање. Јер многи „микро” позитивни потези (иновације) могу да дају „макро” ефекте, да прерасту у прави покрет који ће покренути цијелу економију.

Глобално посматрано, основне тенденције измјена учешћа појединих привредних дјелатности и појединих грана у друштвеном производу и националном дохотку пратила је и одговарајућа измјена динамике, обима и структуре запослености. Као што су се током времена обављала значајна помјерања учешћа појединих привредних дјелатности у друштвеном производу, тако су се извршиле и веома крупне измјене гранске структуре запослених, мада се те промјене не поклапају, нити теку истим темпом. Квалитативне и квантитативне измјене су утолико веће уколико је бржи интезитет развоја научнотехнолошког прогреса.

2. ДЕФИНИСАЊЕ „ПУНЕ ЗАПОСЛЕНОСТИ” И „ПРИРОДАН НИВО НЕЗАПОСЛЕНОСТИ”

Појам „пуна запосленост” је тешко дефинисати. На први поглед она се може посматрати као запосленост цјелокупног радно способног становништва, тј. да је радна снага запослена 100 %. Али то није тако. Одређени ниво запослености сматра се нормалним или оправданим.¹

Незапосленост значи губитак ресурса, јер када би сви незапослени радили могли би дати допринос у повећању националног дохотка. Нажалост, то је неизводљиво. „Нулта незапосленост” је практично недостижна. Ниво незапослености се мијења из године у годину, али незапосленост не ишчезава. Она се креће око „природног нивоа незапослености”, тј. средњег нивоа незапослености око којег се крећу економска колебања за одређени временски период. „Природни ниво незапослености” представља средњу величину око које се колебају стварни нивои незапослености.

Проблемом дефинисања феномена незапослености, поред низа појединачних институција, позабавило се и неколико значајних, међународ-

¹ Campbell, R. MacConnell, Brue, L. Stanley, *Економијска*, McGraw – Hil, Irwin, Москва 1995, 157.

них конференција. Тако је 1925. године одржана Међународна конференција о статистици рада на којој и поред укупног настојања није дат задовољавајући одговор на питање шта је то „незапосленост”, односно ко се може сматрати незапосленим. Поставља се питање које вријеме човјек треба да пробави без запослења да би се регистровао као незапослен. Да ли је за то вријеме обавезан или није обавезан да се региструје у одговарајућим бироима. Да ли треба да има некакав радни стаж или не?

Да би се дали што потпунији одговори на та питања одређују се извјесни степени незапослености, нпр. потпуна или дјелимична незапосленост, отворена и прикривена незапосленост итд.

Међународна конференција о статистици рада, која је одржана 1947. године, учинила је значајан корак даље у поређењу са конференцијом из 1925. године. Она је дала потпунију дефиницију категорије незапослености. Наиме, на њој је установљено да незапосленим треба да се сматрају сва лица способна за посао, односно сви они који немају посао датог дана и који су остали без рада, који траже посао у току тачно утврђеног минималног рока, а који не прелази недјељу дана.

По службеној статистици САД незапосленим лицима се сматрају она лица која сасвим нису радила у току те недјеље, већ су тражили посао или су били отпуштени са посла.²

Појам „пуне запослености” многи аутори проширују на све елементе производње. Наиме, под појмом „пуном запослености” они подразумевају степен коришћења свих производних ресурса, а не само радне снаге. Тако, *G. Kol* сматра да овај појам означава пуно коришћење, скупа са радном снагом, радника, завода и фабрика, земље и свих других капиталних ресурса, које је могуће примјенити у производњи робе и услуга.³

За већину незапослених, незапосленост значи праву катастрофу, па чак и под претпоставком да им је за вријеме незапослености обезбијеђен „довољан доходак” по разним системима осигурања и обезбијеђења. „Нерад чак при дохотку деморалише. Сазнање тога да си непотребан деморалише.”⁴

Незапослени радник, пошто је проживио у економској и духовној биједи, прихвата неодговарајући посао и задовољава се незадовољавајућом платом.⁵ Говорећи о комплексу узрока незапослености, *Owen*

² Ф. Г. Ландсберг, Л. И. Фишман, Ц. Л. Фишер, *Ресурси США в будућем*, Том I, Прогресс, Москва 1965, 97. (превод са енглеског)

³ G. Cole, *The Means of Full Employment*, LBC, London 1943, 20, 21.

⁴ W. Beveridge, *Full Employment in a Free Society*, Royal Statistical Society, London 1945, 18, 19.

⁵ W. V. Owen, *Labour Problems*, The Ronald Press Company, New York 1946, 461.

сматра да ниједан елемент „савремене, социјалне, економске и политичке институције” не треба издвојити као једини узрок незапослености.

У ширем смислу, незапосленост може настати на основу двије врсте узорка: због измјена у свакодневној тражњи рада и његовој понуди, а такође и због измјена у општем нивоу економске активности.⁶ Велики број економиста сматра да је присуство незапослености у савременом капитализму везано за технолошки прогрес и да није ријеч о класичној незапослености нити о незапослености усљед карактера економско-социјалног система, односно да је углавном ријеч о „технолошкој незапослености”, што значи да је незапосленост у савременом капитализму настала усљед потискивања људи машинама и увођења ефективнијих метода организације рада и производње.

3. ОСНОВНИ ТИПОВИ НЕЗАПОСЛЕНОСТИ

Савремена економија разликује три основна типа незапослености: фрикциону, структурну и цикличну. Економисти користе и термин фрикциона незапосленост која је повезана са тражењем и очекивањем посла у односу на раднике који траже посао или очекују добијање плате у блиској перспективи.

Сматра се да је фрикциона незапосленост неизбјежна, па чак и у извјесној мјери и пожељна, због тога што многи радници који су се својевремено нашли „између послова” прелазећи од слабије на боље плаћене послове, с мање продуктивних на продуктивније послове. То обезбјеђује више дохотке за раднике и рационалнију прерасподјелу радних ресурса, а усљед тога и већи обим националног производа.⁷

Фрикциона незапосленост непримјетно прераста у структурну незапосленост. Економисти користе термин „структурни” у смислу „сложеност”- састављен од више дијелова. Разлика између фрикционе и структурне незапослености је сасвим неодређена и непримјетна. Присутна разлика се састоји у томе што код „фрикционих” незапослених они своје искуство могу да продају, а „структурни” незапослени не могу одмах да добију посао без припреме, доквалификације и преквалификације уз допунско школовање.

Фрикциона незапосленост има краткорочни, а структурна дугорочни карактер.

Под цикличном незапосленошћу подразумијева се незапосленост која настаје због опадања економске активности усљед дејства економ-

⁶ W. S. Voytinsky, *Employment and Wages in the United States*, The Twentieth century fund, New York 1953, 393.

⁷ Campbell, R. MacConnell, Brue, L. Stanley, 157.

ских циклуса развоја. Кад се смањи укупна тражња за производима и услугама, смањује се и запосленост, а незапосленост расте. Услед тога цикличну незапосленост понекад називају незапосленошћу повезаном са дефицитом тражње.

Незапосленост услед усклађивања између радника и радних мјеста које захтијева одређено вријеме назива се фрикциона незапосленост. Због сталних научнотехнолошких иновација и дејства тржишних колебања одређени ниво фрикционе незапослености је неминован. Један од бројних државних програма борбе против незапослености је смањење стопе фрикционе незапослености. Државни програми професионалне оријентације и преквалификације олакшавају и убрзавају прелазак радника из ишчезавајућих активности и занимања у пропульзивне области. У мјери у којој ови програми омогућавају оспособљавање радника за нова занимања, они смањују природни ниво незапослености.⁸

4. СТРУКТУРНЕ ПРОМЈЕНЕ И НЕЗАПОСЛЕНОСТ

Глобално посматрано, основне тенденције измјена учешћа појединих привредних дјелатности и појединих грана у друштвеном производу и националном доходу пратила је и одговарајућа измјена динамике, обима и структуре запослености. Као што су се током времена обављала значајна помјерања учешћа појединих привредних дјелатности у друштвеном производу, тако су се извршиле и веома крупне измјене гранске структуре запослених, мада се те промјене не поклапају, нити теку истим темпом. Квалитативне и квантитативне измјене су утолико веће уколико је бржи интезитет развоја научнотехнолошког прогреса.

Посматрајући структуру незапослених према степену квалификованости, запажа се да гро незапослених чине полуквалификовани радници. То су претежно радници који су се после кратке обуке запошљавали на конвејеру и који су увођењем аутоматизације потиснути заједно са конвејером. Међутим, у новије вријеме све више се повећава учешће квалификованих радника и службеника. Ова кретања су уско повезана са структурним кретањем у производњи и радној снази, до којих доводи развитак нове технологије. Смањење учешћа неквалификованих радника у структури незапослених једним дијелом је проузроковано њиховим повременим запошљавањем на сезонским пословима. Повећање учешћа полуквалификованих и квалификованих радника проузроковано је углавном увођењем роботизације, чија примјена често потпуно ликвидира низ послова на којима је раније радио значајан број квалификованих радника.

⁸ Menkju N. Gregori, *Макроекономика*, МГУ, Москва 1994, 105.

5. ПОВЕЗАНОСТ ЕКОНОМСКОГ РАСТА ИНФЛАЦИЈЕ И НЕЗАПОСЛЕНОСТИ – ФИЛИПСОВА КРИВА

Економски раст у виду високе тражње средстава за производњу распростире се на цијелу економију захваљујући тзв. ефекту мултипликације који повећава тражњу потрошне робе и на тај начин обезбјеђује радна мјеста у свим секторима економије.

Повезаност између темпа привредног раста, запослености, продуктивности рада и реалних надница више је него очигледна.

Подаци показују да није присутан аутоматизам и да нема апсолутног поклапања у смислу да већи економски раст значи већу запосленост, продуктивност и веће реалне зараде запослених. Значајне су разлике између појединих земаља, а и у оквиру сваке земље зависно од периода и уопште „климе” развоја.

Запажа се директна веза на релацији раста продуктивности рада и зарада, а посебно у САД. Само у једном краћем временском периоду (1973–1979) зараде су расле нешто више (0,3 %) у односу на продуктивности рада (0,2 %). Али је зато у дужем временском периоду продуктивност рада брже расла него реалне зараде, а нарочито у периоду 1979–1985. (0,5 : 0,1), што је очигледно ишло у корист профита.⁹

Полазећи од Кејнзове поставке да експанзивна политика новца стимулише раст производње и повећава запосленост, познати енглески економист статистичар *A. W. Phillips* је на бази истраживања готово стогодишњег искуства (1861–1957) Велике Британије дошао до закључка да се не могу имати два добра заједно „пуна запосленост” (одсуство незапослености) и стабилне цијене (одсуство инфлације). Он је, испитујући кретање стопе инфлације и незапослености, показао да експанзивна политика новца повећава стопу инфлације и смањује стопу незапослености. И, обрнуто, снажна и „крута анфинфлациона политика” смањује стопу инфлације али повећава стопу незапослености. Филипс је извукао закључак да се стабилност цијена и пуна запосленост не могу остварити истовремено. Он је установио да постоји корелација између измјена ставки зарада и нивоа запослености у британској индустрији.

То значи, да се у мјери повећања незапослености смањује раст зарада и цијена тако да се при извјесном нивоу незапослености (по рачунима Филипса, на примјер 5,5 % општег броја радне снаге) потпуно паралише и да даље увећање незапослености повлачи са собом дефлацију, тј. опадање апсолутног нивоа зарада и цијена. С друге стране, у мјери смањења незапослености темпо раста инфлационих процеса се повећава.

⁹ В. Вукмирица, *Економикс и савремени економски системи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2012, 222.

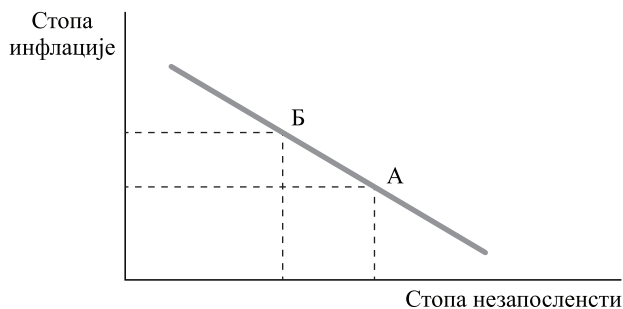
Користећи статичке податке за Велику Британију за период 1861–1957, Филипс је сачинио криву која показује обрнуту зависност између измјена нивоа зарада и нивоа незапослености, као на графикону. При томе је утврдио да је повећање незапослености у Великој Британији преко 2,5–3 % довело до наглог смањења раста цијена и зарада. Због тога је следио закључак да се смањење незапослености врши повећањем цијена и зарада. Практично нација може смањити ниво незапослености на рачун повећања темпа инфлације. Касније су амерички економисти *P. Samjuelson* и *R. Solu* модификовали Филипсову криву, замјенивши ставке зарада темпом робних цијена. Тако модификовану Филипсову криву су почели да користе за разраду економске политике, прије свега за одређивање услова за одржавање високог нивоа производње и запослености уз одржавање стабилности цијена.

5.1. Краткорочна Филипсова крива

Постојање Филипсове криве уочено је 1958. године од стране истоименог аутора. У почетку се сматрало да веза предочена овом кривом егзистира независно о временском року посматрања. Након 1968. године и радова нобеловаца *Edmunda Phelps*а и *Miltona Fridmana* почиње се увиђати и поступно све више прихватати како ова веза егзистира искључиво у кратком року. Дакле, економска наука је дошла до закључка као су раздобља ниске незапослености уједно и раздобља високе инфлације и обрнуто. Раздобља високе незапослености најчешће су уједно и раздобља ниске инфлације.

Ако ову опсервацију преточимо у бројке те направимо економетријску процену те везе добијене резултате можемо графички приказати као на слици 1. Ова слика каже нам како ће висока инфлација условити ниску стопу незапослености. Односно, како ће смањење стопе инфлације довести до повећања незапослености.

Слика 1. Краткорочна Филипсова крива¹⁰

¹⁰ Б. Димитријевић, А. Прашчевић, „Савремене контраверзе макроекономске теорије у развоју Филипсове криве”, *Економска мисао* 34, Савјет економиста Србије, 119–124.

Филипсова крива показује нагativну везу између стопе инфлације и стопе незапослености. У тачки А, инфлација је ниска, а незапосленост висока. У тачки Б инфлација је висока а незапосленост ниска.

Економисти *Pol Semjuelson* и *Robert Solou* објавили су чланак у часопису *American Economic Review* под насловом „Аналитика антиинфлационе политике”, у којем су показали негативну корелацију између инфлације и незапослености на подацима за САД. Сматрали су да ова корелација настаје јер је ниска незапосленост везана за високу агрегатну тражњу, заузврат, врши притисак на раст надница и цијена у цијелој економији. Негативну повезаност између инфлације и незапослености Семјуелсон и Солоу су назвали *Филипсова крива*. Тврдили су да креатори политике морају да се одлуче између инфлације и незапослености, а Филипсова крива показује тај њихов међусобни однос.

Слика 2. Дугорочна Филипсова крива¹¹

Када Централна банка повећа понуду новца, стопа инфлације се повећава, али незапосленост остаје на нивоу своје природне стопе на дуги рок.

Године 1968, економиста *Милтон Фридман* објавио је чланак у часопису *American Economic Review*, који се заснивао на његовом излагању као председника Америчког економског удружења, непосредно прије објављивања чланка. Наслов чланка „Улога монетарне политике”, садржао је одјелјке о томе „Шта монетарна политика може да учини” и „Шта монетарна политика не може да учини”. Фридман је сматрао да оно што монетарна политика може да учини, осим само у кратком року, јесте да изабере комбинацију инфлације и незапослености на Филипсовој кривој. Отприлике у исто вријеме, други економиста, *Едмунд Фелипс*, објавио је чланак у којем пориче постојање дугорочне везе између инфлације и незапослености. Ево како Фридман излаже свој став

¹¹ Б. Димитријевић, А. Прашчевић, „Савремене контраверзе макроекономске теорије у развоју Филипсове криве”, Економска мисао 34, Савјет економиста Србије, 119. -124.

о томе шта би Централна банка могла да оствари у дугом року: Монетарне власти контролишу номиналне количине-директно, количине сопствених обавеза (новац + банкарске резерве). У принципу, могу да искористе ту контролу да одреде девизни курс, ниво цијена, номинални ниво националног дохотка, количину новца према једној или другој дефиницији- или да одреде промјену стопе инфлације или дефлације, стопу раста количине новца. Монетране власти не могу да користе контролу номиналних количина да би одредиле реалне количине: каматне стопе, стопу незапослености, ниво националног дохотка, количину новца, стопу раста националног дохотка или стопу раста количине новца. Вертикална Филипсова крива на дуги рок илуструје закључак да незапосленост на дуги рок не зависи од раста новчане масе и инфлације.

Монетарна политика не може да утиче на природну стопу незапослености, а друге политике могу. Да би смањили природну стопу незапослености, креатори политике треба да трагају за унапређењем функционисања тржишта рада. Рецимо, закони о минималној надници, закони о колективном преговарању, осигурање у случају незапослености и програми за обуку утичу на природну стопу незапослености. Промјена политике којом би се смањила природна стопа незапослености, помјерила би дугорочну Филипсову криву улијево.

Помоћу Филипсове криве могуће је вршити анализе алтернативне инфлације и незапослености само у условима благе инфлације са сталним темпом.

Умјесто Филипсове криве настала је теорија природног нивоа незапослености, која се примјењује у економским анализама у САД од 1979. године и Енглеској суштина те теорије је у томе да је у дугорочном периоду за друштво могућ прихватљив ниво инфлације само при природном нивоу незапослености. А тај природни (или равнотежни) ниво незапослености одређен је структуром тржишта радне снаге (уз присуство фрикционе и структурне незапослености) с евидентирањем информација о потребама за различитим професијама.

Филипс је доказао оно што се раније претпостављало и у што се вјеровало, али није било такво видљиво и прецизно доказано. Неки су повјеровали да оно што је важило у прошлости и што се показало директно условљено и међузависно, као правило и ако законитост, може се некритички прихватити и примјенити. Отуда се вјеровало да се, у складу с „Филипсовом кривом”, може и треба толерисати онолико већа незапосленост колико се жели умањити инфлација.

Уколико су главни напори економске политике владе усмјерени на отклањање пада незапослености и повећања броја радних мјеста, то је

неопходно по мишљењу кејнзијанских интерпретатора „Филипсове криве”, жртвовати куповну способност новца и форсирати повећање тражње помоћу „дефицитног финансирања” и стимулисања кредита. Ако, пак, добије приоритет ограничење раста цијена и антинфлациони курс, онда ће се жртвовати запосленост и повећати незапосленост. Насупрот таквим мишљењима, Фридман је истакао идеју о постојању „природног” нивоа незапослености који се одређује општим условима на тржишту радне снаге и независно од мјера буџетске и кредитно-новчане политике.

6. СТАГНАЦИЈА И ИНФЛАЦИЈА – „СТАГФЛАЦИЈА”

Показало се да у новим условима примјена некада веома сигурних и ефикасних доктрина, инструмената, мјера и препорука у савременим условима не даје очекиване и потребне ефекте. То се нарочито истиче код формирања цијена и односа инфлације и незапослености. Наиме, многи угледни амерички економисти, као на примјер нобеловац Самјуелсон указује на појаву релативно „нове врсте инфлације”, која се одликује „новом” појавом – истовременим порастом цијена, инфлације и незапослености.

Појаву пораста цијене, инфлације и незапослености у исто вријеме у привредама развијених земаља, а прије свега у САД, економисти означавају као нову болест економског организма. Болест су назвали „стагфлација”, али јој економисти нису пронашли лијек.

Стагфлација је нова кованица настала од термина „стагнација” и „инфлација” којом се изражава истовремено постојање привредне стагнације и инфлације, односно инфлације и незапослености. Ова „нова” појава у савременим економијама развијених земаља још више је изразила неповјерење према Кејнзовој и некејнзијанској општој доктрини, моделима и рецептима запослености и новцу, односно практичној економској политици која се води на тим основама.¹²

По мишљењу Самјуелсона стагфлацију не треба приписати само једном чиниоцу (новцу, нафти, функционисању тржишта итд).

Његова анализа почива на двије основне замисли, и то:

1. Међународно окружење (поједине националне привреде) данас је пропагатор уколико није генератор инфлације.
2. Механизми регулације цијене у мјешовитим привредама више не дјелују, гледано по томе какве су оне у индустријски развијеним земљама (САД, Западна Европа, Јапан). У њима, у ствари, ни „невидљива рука” либералних економиста, ни етатистичка контрола не задовољавају: њихова „мјешовита привреда” позајмљује из два система.

¹² В. Вукмирица, 231.

Ни Свизи Бетелем и Мендел „на несрећу не могу да понуде велике корисне ствари у својим списима”, а што се тиче „ортодоксних” економиста који још живе у сновима од прије 1914. и вјерују у аутоматске и чудесне ефекте дејства златног важења – који их економиста данас схвата озбиљно? Пита се Самјуелсон... Обимна дјела Алфреда Маршала и Густава Касела остају затворена у библиотекама.... Нада у обнављање централне улоге злата у међународном монетарном систему умрла је са Де Голом.

Сем тога, „најбоље обавјештени стручњаци” „не придају много тежине упрошћавајућим препорукама” „мутиводе” Галбрајта – стална контрола плата и цијена и у мирно вријеме, као што је била у вријеме Другог свјетског рата. Тај феномен не рјешава ни монетаризам Милтона Фридмана ни препоруке „правовјерених” традиционалиста ултралибералне струје (Хајек, Хаберлер, Махлуп, З. Ријеф) по којима је садашња ситуација резултат прогресивног и необузданог ширења дириговане привреде.

7. НЕЗАПОСЛЕНОСТ И СМАЊЕЊЕ ДБП – „ОКУНОВ ЗАКОН”

Незапосленост има своју цијену која се изражава у двојаком облику. Једном у виду реалних исплата за случај незапослености и других „олакшица” за незапослене. Други пут у виду смањења производње робе и услуга (БНП). Значи „цијена” незапослености је неизвршена производња, односно смањење БНП у односу на његово остварење кад би била присутна пуна запосленост. Када економска политика није у стању да отвори довољно радних мјеста за све оне који желе и могу да раде, неповратно се губи производња робе и услуга, односно смањује се БНП.

Артур Оун је математички изразио однос између нивоа незапослености и губитка БНП. Он је дошао до закључка да уколико ниво незапослености прелази природни ниво незапослености за један проценат, то утиче на смањење БНП 2,5 %. Овај однос $1 : 2,5$ или $2 : 5$, тј. однос нивоа незапослености према смањењу (потенцијалном увећању БНП, омогућује израчунавање апсолутних губитака производње, повезан с било којим нивоом незапослености. То се назива „Окуновим законом”. Ако се то жели приказати на примјеру САД за вријеме пада производње 1983. године и пораста незапослености која је износила 9,5 % или 3,5 % изнад претпостављене „природне стопе незапослености“ од 6 % множењем 3,5 незапослености с „Окуновим коефицијентом” (2,5) добијамо умањење БНП за 8,75. То значи да је била пуна запосленост, БНП би био већи за 8,75 од

стварног који је износио 3.300 милијарди долара, а што значи да је економија САД изгубила $(3.300 \times 8,75)$ 290 милијарди долара због тога што није остварен „природни ниво незапослености”.

Бројни економисти су провјеравали „Окунов закон” и вршили обрачуна смањења БНП услед присуства незапослености. Тако према обрачунима Р.Ц. Гордона смањење незапослености за 1 % почетком 70-их година требало је да омогући увећање цјелокупног обима производње за 2,3–2,7 %.

Према „Окуновом закону” између степена коришћења капацитета и стопе незапослености постоји чврста негативна међузависност, у том смислу да се стопа незапослености смањује кад се степен коришћења капацитета повећава и обрнуто. Степен коришћења капацитета, као однос између текуће производње и нивоа производње при пуном коришћењу капацитета има, с друге стране посебан значј за одређивање понуде и за кретање цијена. „Окунов закон” је развио и употпунио „Филипсову криву”, тако да је настао Филипс-Окунов модел међузависности раста цијена (инфлација), незапослености и економског раста (БНП).

8. ПРОДУКТИВНОСТ РАДА И НЕЗАПОСЛЕНОСТ – НОВА КРИВУЉА

Прави, сигуран и ефикасан метод разрјешавања проблема незапослености је одлучна оријентација и истрајност на бржи и динамичнији развој путем повећања продуктивности рада. То је најтежи пут, али и најсигурнији и најефикаснији. Бржи развој продуктивности рада обезбјеђује се путем примјене, уз промјену савременије технологије, као и путем савременије организације и управљања. Предности најсавременије технологије су неспорне. Неспорно је да примјена савремене технологије избацује све већу масу употребивих вриједности, односно да се са мањим бројем запослене радне снаге производи све више робе и да долази до релативног, а негдје и до апсолутног смањења броја запослених радника у области материјалне и нематеријалне производње. Али то не значи да савремени научни и економско-технолошки прогрес доводи до смањења нивоа запослености уопште, напротив.

Оријентација на савременију технологију која са собом носи високу производност рада је најснажније, најсигурније и најефикасније средство против незапослености, много снажније и ефикасније од оријентације на инфлацију и политику „инвестиција у циљу запослености” на рачун дефицитног финансирања. Политика

инфлације и оријентација на „инвестиције у циљу запослености” ради запослености су генератор незапослености. Умјесто Филипсове криве која показује обрнуто сразмјерно кретање инфлације и незапослености, може се понудити „Нова кривуља”: уколико је продуктивност рада већа, утолико је незапосленост мања и обрнуто. Већи ниво продуктивности рада обезбјеђује и већи доходак, а већи доходак већу могућност акумулације и инвестиција, а ови опет већу запосленост.

Проблем незапослености је најактуелнији управо у условима ниске производње и продуктивности рада. Међутим, то опет не значи да је ниво незапослености проста сразмјерна величина производности рада, односно да је независан од економско – социјалне и политичке структуре друштва. Ниво запослености зависи од оптималног ефективног односа, дијалектичког јединства свих тих фактора.

9. СИСТЕМИ ОСИГУРАЊА И ДАВАЊА ЗА ВРИЈЕМЕ НЕЗАПОСЛЕНОСТИ

У прошлости је економски положај незапослених био много тежи него у савременим условима. Они нису примали никакву економску помоћ. Међутим, захваљујући борби радничке класе и њених политичких организација, у свим развијеним земљама постоје државне и друге разне врсте колективних осигурања које пружају помоћ незапосленим.

Давања за случај незапослености први су почели развијати европски синдикати. Постојећи облици осигурања незапослених организовани су у виду обавезног и добровољног осигурања, између којих постоје разлике у обиму прописаних права, нивоу гарантоване сигурности, обухвату лица, начину финансирања и организацији службе. У неким земљама незапослени остварују своја права комбинацијом обавезног и добровољног осигурања, у којима веома важну улогу играју синдикати. Финансирање осигурања од незапослености по правилу се врши на исти начин као и код осталих грана осигурања (пензионо, инвалидско, здравствено), из доприноса послодаваца и запослених, или је обавеза издвајања за осигурање пренијета само на послодавце. У неким случајевима држава обезбјеђује субвенције за финансирање расхода осигурања, док се у системима у којима постоји обавезан тест дохотка сва права финансирају из општих прихода државе.

Табела 1. *Модели државе благостања у ЕУ*¹³

	<i>Скандинавски модел</i>	<i>Англо-саксонски модел</i>	<i>Континентални модел</i>	<i>Јужно Европски модел</i>
<i>Тип</i>	Усмјерен ка пуној запо-слености; држава бла-гостања је, прије свега послодавац, а у крајњој инстанци исплатилац накнада	Усмјерен ка економском расту, држава благостања је, на последњем мјесту испла-тилац накна-да, а фокус је стриктно на запошљавању	Усмјерен ка економ-ском расту; држава бла-гостања је, прије свега, исплатилац накнада, а на последњем мјесту је по-слодавац	Економски усмјерен ка достизању сјеверних др-жава; држава благостања је само полу-институцио-нализовано обећање
<i>Право на</i>	Рад	Трансфер до-хотка	Социјалну сигурност	Рад и социјал-ну сигурност (дјелимично имплементи-рано)
<i>Примарну од-говорност има</i>	Држава	Држава	Тржишта рада	Породица и црква
<i>Солидарност на бази</i>	Друштва	Појединца (нема солидарности)	Економског сектора	Породице
<i>Редистрибу-тивни ефекат</i>	Велики	Просјечан	Ограничен	Ограничен
<i>Подрица (ре-интеграција, сл.)</i>	Велика	Ограничена	Просјечна	Ограничена
<i>Ниво накнада</i>	Просјечан / Висок	Просјечан / Висок	Диференци-ран	Низак
<i>Опсег</i>	Сви грађани	Сви грађани	Запослени	Сиромашни
<i>Циљ</i>	Гаранција социјалне заштите	Гаранција социјалне заштите	Задржавање дохотка	Борба против сиромаштва
<i>Финансирање</i>	Порези	Порези	Доприноси	Доприноси и остали извори (црква, итд.)
<i>Финансијска независност у односу на тр-жиште рада</i>	Висока	Ниска	Просјечна	Висока
<i>Администра-ција</i>	Синдикати / централна	Централна / Државна	Приватна	Приватна

За остваривање права по основу осигурања ризика останка без по-сла, потребно је да се испуне услови који се најчешће тичу узрока неза-

¹³ Delsen, Van Gestel, Pennings, *Changes in European social security*, Physica – Verlag Heidelberg, New York 2000, 8.

послености и дужине радног стажа, односно уплате доприноса. Висина и дужина исплате новчане накнаде регулисани су националним законодавствима, која прописују обавезу претходне пријаве националној служби за запошљавање, спремност да се прихвати ново запослење, минимално и максимално трајање исплате. Програмима запошљавања предвиђено је усмјеравање средстава на активне мјере, док се давања у оквиру пасивних мјера (по основу осигурања) ограничавају, што у условима масовне незапослености посебно погађа старије раднике и лица која теже долазе до запослења. Да би се ублажили проблеми на тржишту рада и обезбједила радна мјеста за ризичне групе (инвалиди, неквалификовани, припадници етничких група) националним системима се прописују мјере стимулације послодаваца и незапослених, или се обезбјеђују новчана давања до остваривања права у оквиру пензијског и инвалидског осигурања.

Систем осигурања од незапослености може бити организован од стране надлежног министарства или преко самосталних институција у којима се налазе представници радника, послодаваца и државе. У највећем броју случајева службе осигурања и запошљавања су најуже повезане или функционишу заједно. Висина доприноса за осигурање за случај незапослености је мања од стопе за пензијско и здравствено осигурање, што у случају масовног останка без посла не обезбјеђује довољно средстава за исплату новчаних накнада и других облика помоћи. Рјешење проблема се тражи у програмима стручног оспособљавања, преквалификације, повећања професионалне и просторне мобилности радне снаге, и подстицања samozapošljavanja.

10. СТРАТЕГИЈА И ПРОГРАМИ ЗАПОШЉАВАЊА

Пратећи савремену економску теорију, економску политику и праксу развијених и земаља у развоју најчешће се постављају следећа питања и дилеме: како и колико у борби против незапослености може да помогне подстицање привременог раста (инфлације)? Колико скраћење радног времена (краћа радна недеља, дужи годишњи одмор, раније пензионисање, смањење допунског и прековременог рада и сл.), колико и да ли се увођењем савремене технолозије повећава или смањује укупна запосленост? Какво је дјеловање „јавног запошљавања“ путем повећања унутрашњег и спољног дуга? Колико одрицања од постојећих и потенцијалних реалних зарада може да утиче на отварање нових радних мјеста? Колико притисак синдиката и других прогресивних организација, партија и покрета дјелује на праведнију расподелу националног дохотка и рјешавања проблема незапослености?

Међу различитим стратегијама политике запошљавања најчешће се истичу следеће:¹⁴

1. У развијеним земљама врло често се примјењивала политика „подстицања раста”. При томе су најчешће помињане стопе економског раста од 5 до 6 % и то за дужи временски период, као стопе раста којима би се остварила „пуна запосленост”.
2. У новије вријеме често се на прво мјесто стратегије политике запошљавања истиче скраћење радног времена. Међутим овој тези се ставља и низ приговора, као нпр: дефицитарна радна мјеста биће још дефицитарнија, свако скраћење радног времена захтјева опсежна структурна прилагођавања која се не могу брзо остварити, синдикати захтјевају да се задржи исплата пуних садашњих зарада, да се скраћење може вршити само у оквиру раста продуктивности рада, са скраћењем радног времена долази до забрињавајућег повећања бесправног рада – рада на црно.
3. Сматра се да примјена стратегије одустајања од повећања продуктивности, односно примјена и евентуално враћање на једноставније технологије може да доведе до смањења незапослености.
4. Препоруке које полазе од јавних програма запошљавања, сматра се да припадају прошлости, али да се релативно мањи подстицаји треба да негују и на тај начин.
5. Подстицај миграције радне снаге је сигурно један од значајнијих фактора повећања запослености и смањења незапослености.

Све анализе и прогнозе показују да нема ни брзих ни лаких рјешења проблема запошљавања. Незапосленост ће и даље остати врућа тема, а нарочито због незапослености омладине и квалфиковане радне снаге.

11. ЗАКЉУЧАК

Полазећи од Кејнзове поставке да експанзивна политика новца стимулише раст производње и повећава запосленост, познати енглески економиста статистичар А. В. Филипс је на бази истраживања готово стогодишњег искуства (1861–1957) Велике Британије дошао до закључка да се не могу имати два добра заједно „пуна запосленост” (одсуство незапослености) и стабилне цијене (одсуство инфлације). Он је, испитујући кретање стопе инфлације и незапослености, показао да експанзивна политика новца повећава стопу инфлације и смањује стопу незапослености. И, обрнуто, снажна и „крута анфинфлациона политика” смањује стопу инфлације али повећава стопу незапослености. Фи-

¹⁴ В. Вукмирица, 237 и 238.

липс је извукао закључак да се стабилност цијена и пуна запосленост не могу остварити истовремено. Он је установио да постоји корелација између измјена ставки зарада и нивоа запослености у британској индустрији. Он је писао да се назива очита тенденција високог темпа раста новчаних зарада, када је незапосленост мала, и ниског темпа раста или смањења зарада, када је незапосленост висока.

Касније су амерички економисти *P. Samuelson* и *R. Solu* модификовали Филипсову криву, замијенивши ставке зарада темпом робних цијена. Тако модификовану Филипсову криву су почели да користе за разраду економске политике, прије свега за одређивање услова за одржавање високог нивоа производње и запослености уз одржавање стабилности цијена.

Уколико је земља неразвијенија, утолико је незапосленост већа и утолико се теже рјешавају ови проблеми. За борбу против незапослености и продуктивније запошљавање радно активног становништва свака земља има своју стратегију и више или мање разрађен програм запошљавања и смањивања незапослености на краће и дуже временске периоде.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Димитријевић, Бојан, Прашчевић, Александра, „Савремене контраверзе макроекономске теорије у развоју Филипсове криве“, *Економска мисао* 34, Савјет економиста Србије, Економски факултет, Београд 2001;
2. Cole, George, Douglas, Howard, *The Means of Full Employment*, LBC, London 1943;
3. Вукмирица, Вујо, *Економикс и савремени економски системи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2012;
4. Delsen, Lei, Van Gestel, Nicolette, Pennings, Frans, *Changes in European social security*, Physica – Verlag Heidelberg, New York 2000;
5. Menkju, N. Gregori, *Макроекономика*, МГУ, Москва 1994;
6. Landsberg, Hans Herman, Fischman, L. Leonard, Fisher, Joseph Lyman, *Ресурси США в будућем*, Том I, Прогресс, Москва 1965;
7. McConnell, R. Campbell, Brue, L. Stanley, *Економикс*, McGraw – Hil, Irwin, Moskva 1995;
8. Owen, William Vern, *Labour Problems*, The Ronald Press Company, New York 1946;
9. Voytinsky, S. Wladimir, *Employment and Wages in the United States*, The Twentieth century fund, New York 1953;
10. Beveridge, Wiliam, *Full Employment in a Free Society*, Royal Statistical Society, London 1945.

Spasenija Mirković

Municipal administration, Ugljevik

MACROECONOMIC INSTABILITY – UNEMPLOYMENT AND INFLATION

Summary

The most compelling evidence of stability of national economy are economic growth along with price stability, full employment and favorable balance of trade. Conversely, economic decline along with rising prices (inflation), unemployment growth, massive state budget deficit and unfavorable balance of trade are unmistakable signs of macroeconomic instability.

Unemployment and inflation are of particular importance, all the more so because they are most often used as criteria for evaluating success of any given economic-social system and economic policies of the government. Moreover, in assessing the state of the economy and success of its government, many economists and politicians use „poverty index“ which reveals level of unemployment and inflation. Concurrent stagnation and inflation (stagflation) poses a new challenge for economic science and state macroeconomic policy.

Key words: *Macroeconomic instability; Unemployment; Inflation.*